

Christenen in Amsterdam Zuidoost

Het eerste dat opvalt bij binnenkomst in het kerkgebouw 'De Nieuwe Stad' in de Amsterdamse Bijlmer is een bordje waarop de namen staan van gemeenschappen die gebruik maken van de zalen. Christenen uit verschillende windstreken vinden hier onderdak voor momenten van eredienst en gemeenteleven. Vaak is het een zakelijke huurovereenkomst die de groepen verbindt aan deze kerk, maar in enkele gevallen gaan de relaties verder.

In Amsterdam Zuidoost wordt letterlijk zichtbaar dat Nederland multi-etnisch is. Hoewel multi-culturaliteit lange tijd overwegend associaties heeft opgeroepen met multi-religiositeit, krijgen kerken binnen Nederland steeds meer oog voor het feit dat ook het aantal christenen onder migranten zeer hoog is. Voor de gevestigde kerken brengt dit allerlei uitdagingen met zich mee. Het stelt vragen aan de eigen kerkelijke identiteit en de plaats van culturele diversiteit daarin.

Dat de SoW-gemeente Bijlmermeer geen 'mono-cultuur' wil zijn, maar zich juist wil openstellen voor christenen met een andere culturele achtergrond, blijkt uit het feit dat ds Jan van der Meulen (GKN) in zijn gemeente voedingsbodem heeft gevonden voor het project "kerkzijn met verschillende culturen", uitgevoerd in opdracht van de kerkenraad. Het project, dat een eigen initiatief is en waarvoor extern fondsen zijn geworven, is per 1 maart 2000 van start gegaan.

Hoewel binnen de gemeente niet alleen groepen te onderscheiden zijn met een van oorsprong Nederlandse achtergrond, maar ook met een van oorsprong met name Surinaamse, Indonesische of Afrikaanse culturele achtergrond, merkte ds van der Meulen op dat dit culturele onderscheid in het kerkelijk leven niet erg tot uitdrukking kwam. Jarenlang werkte hij in een gemeente die toch erg 'wit' overkwam waardoor bij hem de behoefte ontstond om de verschillende groepen binnen zijn gemeente 'zichtbaar' te maken en interactie tussen hen te bevorderen.

Ghanese Presbyterianen

In deze derde beschrijving maken wij geen kennis met een relatiemodel dat min of meer is uitgekristalliseerd, maar wordt er een beeld geschetst van een situatie van ontmoeting en samenwerking die nog volop in ontwikkeling is en die daarom met belangstelling wordt gevolgd. Wij richten ons hier op een groep Ghanese presbyterianen, die officieel niet ingeschreven staat bij een gevestigde Nederlandse kerk, maar wel ervoor open staat om contacten aan te gaan met deze kerken. De relaties die de SoW-gemeente Bijlmermeer in samenwerking met de hervormd-gereformeerde kerkgemeenschap Gaasperdam (rondom de Drie Stromen Kerk) heeft met deze Afrikaanse christenen zijn momenteel een groot punt van aandacht binnen het project 'kerkzijn met verschillende culturen'.

Pionieren

De situatie zoals die nu bestaat is bijzonder leerzaam omdat er verschillende processen tegelijkertijd plaatsvinden. Enerzijds gaat het hier om vormgeving en versterking van eigen (Ghanese) identiteit en gemeenschap, anderzijds om processen van samenwerking en integratie. Onze vraag is echter wat in deze specifieke situatie de wensen, mogelijkheden en belemmeringen zijn.

De Ghanese presbyteriaanse christenen zijn pas sinds enkele jaren onderweg naar de vorming van een eigen gemeenschap. Dit proces werd in gang gezet en gestimuleerd door de groeiende contacten met de voorgangers van SoW- Bijlmermeer en de hervormd-gereformeerde kerkgemeenschap Gaasperdam en begon voornamelijk met (individuele) pastorale en diaconale contacten.

Incidentele Afrikaanse (Ghanese) aanwezigheid in de SoW diensten zette zich niet structureel voort. Met name vanwege de taalbarriere. Bij de voorgangers ontstond daarom het initiatief tot een maandelijks Engelstalige middagdienst in de Drie Stromen Kerk in Gaasperdam, waarin zijzelf bij toerbeurt voorgingen. Na anderhalf jaar werd een punt bereikt waarop besloten moest worden om met dit initiatief te stoppen of om door te gaan. Met een zeer wisselende opkomst van 5-20 belangstellenden, was er geen zichtbare groei. "Je kunt geen gemeenschap opbouwen als je maar zo af en toe samenkomt", merkten enkele Ghanese christenen op. Via een Ghanes radiostation werden de diensten in bredere kring onder de aandacht gebracht en werd overgegaan tot drie middagdiensten per maand in de Drie Stromen Kerk en, uit praktische overwegingen, een aangepaste gezamenlijke ochtenddienst met de hervormd-gereformeerde christenen uit Gaasperdam, eveneens in de Drie Stromen Kerk. Terwijl de middagdiensten zeer goed worden bezocht (70-100 personen) is Ghanese aanwezigheid in de ochtenddienst aanmerkelijk minder.

Gemeentegroei

Aan Ghanese zijde is er sprake van een “ware gemeentegroei”. Naast de kerkdiensten zijn er nog verschillende activiteiten. Zo is er een bijbelstudie- en gebedsgroep gestart, een koor opgericht, en een Women’s fellowship-group in ontwikkeling. Er is zondagsschool onder de kerkdiensten en een Ghanese catechisatiegroep voor 12-15 jarigen. Er bestaat een ‘welfare-committee’, onder Ghanees voorzitterschap, die al met succes verschillende grootschalige sociale bijeenkomsten heeft georganiseerd. De Nederlandse predikanten hebben enkele Ghanese kinderen gedoopt en zijn zoveel mogelijk aanwezig bij ‘outdoorparties’, trouwerijen en bij overlijden. Doordat de voorgangers meer pastorale contacten krijgen, ontwikkelen zij steeds meer affiniteit met de Afrikaanse christenen, die hen volledig als hun pastor hebben geaccepteerd. De contacten beperken zich echter niet tot de predikanten. De Ghanese presbyterianen namen reeds deel aan gemeentedagen in de Bijlmer en Gaasperdam waar een zeer goede sfeer ontstond. Om de Ghanese gemeenschap en de ontwikkelingen in de snelgroeiende relaties meer toegankelijk te maken voor de andere gemeenteleden zijn er plannen om de maandelijkse Presbyterian Newsletter in te voegen in de kerkbladen van de Bijlmer en Gaasperdam. Voor het komende jaar staat er een gezamenlijke belijdeniscatechesegroep op het programma waarvoor ook Surinaamse en Indonesische christenen uit de gemeente uitgenodigd zijn. In het jaarverslag 2000 schrijft ds van der Meulen over zijn project: *“Al met al is het beleid er op gericht een Ghanees presbyteriaanse afdeling van de SoW gemeenten van Amsterdam Zuidoost op te richten”*.

Interim-commissie

De groep Ghanese presbyteriaanse christenen, die voorheen bij zeer uiteenlopende gemeenschappen kerkten, is zeker niet homogeen en er leven in hun midden verschillende ideeën over de vormgeving en structurering van haar relaties met de gemeenschappen Bijlmermeer en Gaasperdam. Een en ander wordt besproken in de reeds enkele jaren bestaande ‘interimcommissie’, een commissie sindsdien regelmatig samenkomt en voorlopig verantwoordelijk is voor het ‘Ghanese gebeuren’. Afvaardiging vindt plaats vanuit beide kerkenraden (voorgangers en ambtsdragers) en vanuit de Ghanese groep. Deze commissie kan tevens gezien worden als voorloper van een eigen Ghanese kerkenraad, hoewel nog niet besloten is of er in de toekomst van de drie gemeenschappen met twee of drie raden gewerkt zal worden.

De ontwikkelingen tussen beide groepen komen de laatste maanden wat in een stroomversnelling. Aan beide kanten wordt serieus nagedacht over de richting die de processen kunnen inslaan. Deze beschrijving is daarom met recht een ‘momentopname’. Men realiseert zich dat er duidelijkheid nodig is ten aanzien van de weg die bewandeld wordt omdat er anders een situatie van ‘verlies’ kan ontstaan. Niet alle Ghanezen weten wat er precies gaande is, waaraan zij zich hebben geëngageerd en onder welke naam en met welk doel zij samen een geloofsgemeenschap vormen. Ook binnen de gemeenschappen die gastvrijheid, ruimte en voorgangers bieden zijn de gesprekken rondom de beginnende relaties nog niet ten volle gevoerd.

Integratie

Een deel van de Ghanese christenen is van mening dat (verregeande) integratie een goede optie zou kunnen zijn. Dit heeft zeer zeker te maken met de toekomst van de Ghanese jongeren, die veelal in Nederland geboren zijn en opgroeien. Levend in twee culturen waarin zij zich een plek moeten verwerven, beheersen zij nauwelijks het Twi. Deze taal wordt, naast het Engels door zeer veel oudere Ghanesen gesproken en wordt ook in de diensten veelvuldig gebruikt. De kinderen worden in dienst en zondagsschool voornamelijk toegesproken in het Nederlands. Terwijl bij de middengeneratie Ghanese christenen de gedachte leeft om, wanneer de kinderen zich zelfstandig kunnen redden, ooit terug te keren naar Ghana, staat het open welke kant de jongeren zullen opgaan. Toch vertelt een Ghanees christen dat *“de toekomst wat moet worden losgelaten. We moeten aan de jeugd denken, maar kunnen nog niet goed overzien welke kant wij zullen opgaan omdat wij te maken hebben met verschillende generaties”*.

Identiteit en integratie

Het verlangen van de Ghanese christenen om de eigen identiteit te behouden is voor vele Ghanese christenen een zeer belangrijk aspect in de contacten met de Zij willen niet zonder meer opgaan in een bredere (Nederlandse) gemeenschap. Daarbij zien zij graag dat zij herkend en erkend worden als Ghanese presbyterianen. Dit heeft tot gevolg dat er een zekere gevoeligheid bestaat omtrent de *naam* van hun gemeenschap. In verband hiermee moet opgemerkt worden dat de relatie

met de moederkerk in Ghana voor de christenen van groot belang is. Dit belang kan worden verklaard uit het feit dat in Ghana lidmaatschap en betaling worden gezien als waarborg voor te verlenen diensten en wederdiensten. In de meeste gevallen wordt, hetzij door de Ghanese christenen zelf, hetzij door hun familieleden in Ghana, de kerkelijke bijdrage betaald. Daardoor zijn ze formeel nog lid van de PCG (presbyteriaanse kerk van Ghana). Het is nog de vraag hoe de relatie met de moederkerk en de betekenis daarvan in de toekomst vorm zullen in het kerkelijk samenwerkingsproces. Bij de Ghanese speelt daarom sterk de overweging mee hoe er inschrijving plaats zou kunnen vinden zonder de link met de moederkerk te verliezen. Er gaan daarom stemmen op die pleiten voor een 'dubbel lidmaatschap', waarbij echter rekenschap gegeven dient te worden dat dit ongewenste implicaties zou kunnen hebben met betrekking tot het toepassen van 'opzicht en tucht'. Recentelijk overleg met een kerkelijk afgevaardigde uit Ghana (PCG) heeft echter de weg voor een samengaan in of met de Nederlandse gemeenschap dichterbij gebracht. Uit dit overleg kwam naar voren dat de Ghanese christenen de mogelijkheid wordt geboden om zelf keuzen te maken betreffende de vorm van hun relaties met de Nederlandse kerken zonder dat hun band met de moederkerk daarmee in gevaar wordt gebracht.

Registratie en bijdrage

Momenteel staan er ongeveer 200 Ghanese christenen 'voorlopig' geregistreerd op adreslijst die circuleert binnen de Ghanese groep en bij de predikanten. In feite horen zij al helemaal bij de gemeenten en mogen zij erbij horen, maar bestaat er formeel geen mogelijkheid om hen in de landelijke computerregistratie op te nemen met behoud van extra toevoeging (en dus eigen identiteit): 'PCG'. De 'schoenendoos met kaartjes' is de volgende stap en zal vooralsnog los van de landelijke administratie, maar de behoefte groeit, zowel aan Ghanese als aan Nederlandse zijde, om een "ordelijke registratie" te kunnen doorvoeren. Het zou aanbevelenswaardig zijn wanneer er in de toekomst bij de Nederlandse (SoW) kerken ruimere mogelijkheden op dit gebied zouden bestaan. Geconcludeerd kan worden dat de kerken kerkordelijk 'achterlopen' op de huidige veranderende kerkelijke situaties waardoor partners in beginnende relaties tussen migranten- en SoW-kerken zich voor allerlei belemmeringen en dus moeilijke keuzen gesteld zien.

In de vorm van een tweede collecte, naast de collecte voor diaconale doeleinden, wordt door de Ghanese in hun diensten een aanzienlijke financiële bijdrage aan de kerken geleverd. Binnen het College van Beheer werd zelfs geconstateerd dat de opbrengsten uit collecten de laatste tijd verdubbeld waren. Toch gaat er, zoals bij veel migrantengemeenschappen het geval is, ook veel geld over de grenzen naar Ghana en moeten met de keuze voor de registratie van lidmaatschap ook afspraken gemaakt worden over financiële bijdrage.

Structuurcommissie

Sinds kort is er naast de interim-commissie een 'structuurcommissie' in het leven geroepen, met wederom afvaardiging vanuit de betrokken gemeenschappen en kerkenraden. Deze commissie buigt zich specifiek over de verschillende mogelijkheden om de relaties een meer structurele vorm te geven. Enkele Ghanese christenen zien de relaties meer als 'opstap' om eigen zelfstandigheid te verkrijgen en van daaruit als Ghanese Presbyteriaanse Kerk in Nederland verder te gaan. Deze groep gaat daarbij in het kielzog van de Ghanese methodisten die zelfstandig zijn. In Ghana bestaan deze kerken dicht bij elkaar.

Het overgrote deel verheugt zich echter over de energie en aandacht en wil zich inzetten voor een gelijkwaardige en wederkerige situatie, waarin de betrokken christenen uit de verschillende culturele achtergronden elkaar de ruimte bieden en tegelijkertijd momenten van gezamenlijkheid creëren. Men wil zoeken naar een vorm waarin voor iedereen geldt: "Dit is mijn gemeente en hierin voel ik mij thuis". Als werkwijze heeft de commissie daarom besloten om niet direct vanuit structuren te willen denken en werken, maar juist om te beginnen bij de praktijk. Hierbij staat de vraag centraal: "Wat willen wij met elkaar ondernemen en wat apart". Zo wordt het startpunt voor verdere vormgeving van de relaties gelegd bij de activiteiten, van waaruit vervolgens gezocht wordt naar een geschikte structuur. Overigens merkt ds. Van der Meulen op dat eigenlijk "het wiel uitgevonden wordt terwijl er al gereden wordt".

Draagvlak

Een diaken van Kamerounese achtergrond uit de SoW-gemeente Bijlmermeer merkt op dat er "in een paar jaar al zeer veel veranderd is binnen de gemeenschap". Het project 'kerkzijn met verschillende culturen' heeft zeker al goede vruchten voortgebracht. Toch ontbreekt volgens ds vd Meulen enigszins "het forum waarop je het project in de breedte van de gemeente kunt

bespreken". Als enige mogelijkheid ziet hij daarom om "het project op de verschillende plekken in de week aan de orde te stellen en daarbij goed te luisteren en te argumenteren". Groepen christenen van Surinaamse en Indonesische achtergrond zijn de laatste jaren zeker meer zichtbaar geworden binnen de gemeente, hoewel "ten aanzien van iedere groep andere wegen moeten worden afgelegd om tot het beoogde doel (namelijk: gelijkwaardige deelname van gemeenteleden) te komen".

Voor een minderheid van gemeenteleden zijn de ontwikkelingen rondom de Ghanese christenen helemaal niet zo nodig. Een ouder gemeentelid verwoordt: "Ik wil de kerk die ik gekend heb bewaren".

Ds. Van der Meulen is echter van mening dat je in Amsterdam Zuidoost "niet met je rug gekeerd kan staan naar de toenemende etnische verscheidenheid. Je moet een verbinding leggen met de omgeving". Hij is hij met name op zoek naar verbetering van de "kwaliteit van relaties".

Bovendien: "het autochtone deel van de gemeente wordt kleiner, het behoort dus tot de realiteit dat ook andere groepen christenen het gemeentegebeuren gaan dragen."

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Terwijl ds. Van der Meulen de samenwerking met de Ghanese christenen kan onderbrengen onder zijn project, merkt ds. Van Veelen op dat "de problemen en voetangels meer liggen in Gaasperdam dan in de Bijlmer en dat de ontwikkelingen in zijn gemeente heftiger spelen." Dit uit zich voornamelijk in de aangepaste maandelijkse ochtenddienst in de Drie Stromen kerk, waar de hervormd-gereformeerde kerkgemeenschap nog niet helemaal aan toe was. Wel wilde men de continuïteit van de Ghanese gemeenschapsvorming kunnen garanderen en omdat de kerkzaal in de middag niet beschikbaar was, betekende deze gezamenlijke viering in het Engels, Nederlands en Twi eigenlijk een, door de kerkenraad goedgekeurde, noodoplossing. Toch speelde in deze keuze ook het idealisme mee dat "hier wat goeds uit zou kunnen voortkomen".

In Gaasperdam voelt men zich enerzijds verantwoordelijk voor de Ghanese christenen, maar wordt ook opgemerkt dat deze groep "duidelijk anders" is. Toch realiseert men zich ook dat beide kerken tot dezelfde traditie behoren en dat dat op zichzelf consequenties met zich meebrengt. "Met andere kerken kun je misschien nog vrijblijvend omgaan, maar hier gaat het erom: we zijn een", zo zegt ds van Veelen. "Je komt er plotseling achter dat je nog een broer of zus hebt waarvan je het bestaan niet wist".

Beide gemeenschappen delen in "de lusten maar ook in de lasten". Gezamenlijk dragen zij de exploitatiekosten die de relaties met zich meebrengen. Gemeente Gaasperdam huurt op zondag de kerkzaal en de gemeente Bijlmermeer laat wekelijks verschillende activiteiten in de Nieuwe Stad plaatsvinden.

Ondertussen vallen in het verleden gegroeide scheidsmuren tussen beide gemeenten ook wat weg. "De Ghanese brengen ons in een stroomversnelling ten aanzien van de samenwerking Gaasperdam-Bijlmermeer." Dit neemt echter niet weg dat het pad naar de samenwerking tussen deze twee gemeenten de situatie ook extra gecompliceerd maakt.

Punten van aandacht in de toekomst

"Je kunt integratie niet dwingen", zegt ds. Van der Meulen, "en je moet de neiging soms onderdrukken om niet te hard te lopen. Het is goed om idealen te hebben, maar je moet ze ook kunnen wegzetten."

In de uitwerking van het samenwerken tussen de gemeenten Bijlmermeer en Gaasperdam is veel bereikt. Toch staat de zoektocht van de drie gemeenschappen naar een evenwichtige relatie met elkaar in veel opzichten ook aan het begin en is het plaatje van de toekomst daardoor niet duidelijk.

De Nederlandse voorgangers hebben wel gedachten over een mogelijke vormgeving van de relaties. Voorop staat dat alle partners een volledige gelijkwaardige positie moeten innemen. Iedere groep moet er kunnen zijn op haar eigen wijze, terwijl er fysieke en geestelijke ruimte verkregen en geboden wordt voor eigen activiteiten en religieuze uitdrukkingsvormen. De Nederlandse voorgangers zien daarom goede mogelijkheden wanneer de christenen uit de Bijlmermeer en Gaasperdam en de Ghanese christenen als drie zelfstandige groepen zouden functioneren, terwijl zij ook een zekere mate van integratie zouden vertonen. Dit houdt onder meer de zoektocht in om "de spanning tussen het 'eigene' en het 'samen beleven' een goede plek te geven", maar houdt ook in dat "we de macht moeten willen delen en dat de verschillende groepen binnen de gemeenschappen het gezamenlijke beleid kunnen meebepalen".

Paraplu.

Ds van der Meulen gebruikt hiervoor een prachtige metafoor. Hem staat een situatie voor ogen waarin christenen in Amsterdam Zuidoost “samen onder de paraplu” zitten en ieder een hand aan de stok mogen houden. Christenen die de vreugde en bescherming van een grotere gemeenschap kunnen ervaren, terwijl zij in hun eigen identiteit (h)erkend worden.